

ensure social security. Such dialogue will contribute to strengthening mutual accountability of all participants in social life, setting the stage for future sustainable development of society based on consideration of the widest possible range of social interests.

Key words: *social security, social risks and threats, economic development, regional social policy.*

УДК 330.322.3:334.716

Т. О. Гусаковська

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття присвячена дослідженню інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств. Здійснено аналіз інноваційної активності підприємств та її впливу на їх конкурентні позиції на вітчизняному та світовому ринку.

Ключові слова: *інноваційний розвиток; інноваційна діяльність; промислові підприємства; конкурентоспроможність.*

Постановка проблеми. В умовах становлення інноваційної моделі розвитку України провідна роль у вирішенні проблеми забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних промислових підприємств належить інноваційній діяльності. Використання передових технологій у виробництві, створення нових продуктів та послуг виступає передумовою досягнення високих конкурентних позицій як на вітчизняному, так і на світовому ринку. Тому для підприємств, що мають на меті досягнення та збереження провідних позицій на ринку, особливого значення набуває інноваційна діяльність із застосуванням нових підходів і методів, форм і засобів, що відповідають запитам ринку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У зв'язку з дослідженням даної проблеми можна виділити роботи таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як Багриновський К.А., Бубенко П.Т., Геєць В.М., Черваньов Д. М., Шумпетер Й. та інші [1-4]. Зазначені дослідження охоплюють широке коло питань, пов'язаних з управлінням інноваційною діяльністю підприємств, вивченням впливу інноваційної діяльності на розвиток підприємства та економіки в цілому. Проте у зв'язку з динамічними змінами в світовій економіці та новими викликами для України існує необхідність більш детального аналізу інноваційного розвитку вітчизняних підприємств.

Метою статті є аналіз стану інноваційної діяльності промислових підприємств України, його впливу на їх конкурентоспроможність, виявлення основних проблем та шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Аналіз інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств буде здійснено на основі статистичних даних щодо інноваційної активності промислових підприємств, у тому числі впровадження нових технологічних процесів та випуску нової продукції.

Інноваційною діяльністю у промисловості в 2013 р. займалися 1312 підприємств, або 16,8% загальної їх кількості. В основному інновації полягали у створенні та впровадженні у виробництво нової або значно удосконаленої продукції та виробничих процесів. Обсяг реалізованої інноваційної продукції в 2013 р. склав 3138 найменувань. Впроваджували інноваційні види продукції 683 підприємства, кількість таких видів становила 3138 найменувань, з них 809 – машини, устаткування, апарати, прилади. Нові технологічні процеси у цьому періоді запровадили 557 підприємств; кількість процесів склала 1576, у тому числі маловідходних, ресурсозберігаючих – 502 [5].

У 2013 р. 1031 підприємства реалізували інноваційної продукції на 35,9 млрд. грн., або 3,3% загального обсягу реалізованої промислової продукції (у 2012 р. відповідно 36,2

млрд. грн. та 3,3%) (табл. 1).

Реалізацію продукції за межі України здійснювали 344 підприємства, обсяг її склав 44,7% від загального обсягу реалізованої інноваційної продукції, у тому числі в країні СНД – 25,3%. Майже кожне четверте підприємство реалізовувало продукцію, що була новою для ринку. Обсяг такої продукції склав 12,4 млрд. грн., більш ніж половину якої (53,0%) 102 підприємства експортували. Слід зазначити, що більшість підприємств у даному періоді (86,0%) реалізовували продукцію, яка була новою виключно для підприємства. Її обсяг склав 23,5 млрд. грн., 40,4% якої 271 підприємство реалізувало за межі України [5].

Таблиця 1

Інноваційна активність промислових підприємств України

	2012 р.	2013 р.
Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	17,4	16,8
Загальна сума витрат, млрд. грн.	11,5	9,5
Впроваджено		
інноваційних видів продукції, найменувань	3403	3138
з них машин, устаткування, приладів, апаратів тощо	942	809
нових технологічних процесів	2188	1576
з них маловідходних, ресурсозберігаючих	554	502
Придбано нових технологій	739	651
Реалізовано інноваційної продукції, млрд. грн.	36,2	35,9
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	3,3	3,3

Джерело: [5]

Як видно з даних табл. 2, фінансування науково-технічної діяльності в Україні здійснюється в основному за рахунок коштів замовників, у тому числі вітчизняних і зарубіжних. З державного бюджету дослідження фінансуються лише на 0,3-0,4% від ВВП [5]. При цьому починаючи з 2012 року спостерігаємо значне зниження обсягів фінансування інноваційної діяльності з боку держави та самих підприємств. Але серед позитивних моментів слід відзначити зростання іноземних інвестицій в реалізацію інноваційних проектів на вітчизняних промислових підприємствах.

Таблиця 2

Обсяги фінансування інноваційної діяльності в Україні

Рік	Загальна сума витрат, млн. грн.	У тому числі за рахунок коштів, млн. грн.			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2000	1757,1	1399,3	7,7	133,1	217,0
2001	1971,4	1654,0	55,8	58,5	203,1
2002	3013,8	2141,8	45,5	264,1	562,4
2003	3059,8	2148,4	93,0	130,0	688,4
2004	4534,6	3501,5	63,4	112,4	857,3
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160,0	5211,4	114,4	176,2	658,0
2007	10850,9	7999,6	144,8	321,8	2384,7
2008	11994,2	7264,0	336,9	115,4	4277,9
2009	7949,9	5169,4	127,0	1512,9	1140,6
2010	8045,5	4775,2	87,0	2411,4	771,9
2011	14333,9	7585,6	149,2	56,9	6542,2
2012	11480,6	7335,9	224,3	994,8	2925,6
2013	9562,6	6973,4	24,7	1253,2	1311,3

Джерело: [5]

Важливим показником ефективності новаторської діяльності є створення та використання об'єктів права інтелектуальної власності. У 2013 р. на створені передові технології в цілому або на їх елементи було видано 1012 охоронних документів: 189 на винаходи, 715 на корисні моделі і 108 на промислові зразки (табл. 3).

Таблиця 3

Розподіл створених передових технологій за видами технологій та кількість охоронних документів на ОПІВ у створених технологіях, одиниць[5]

	Усього		Кількість охоронних документів у створених технологіях, у тому числі на					
			винахід		корисну модель		промисловий зразок	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013
Всього	516	486	230	189	704	715	277	108
Проектування та інжиніринг	86	84	20	17	112	56	9	21
Виробництво, обробка та складання	113	90	46	36	130	113	248	69
Автоматизоване транспортування матеріалів і деталей, здійснення автоматизованих вантажно-розвантажувальних операцій	7	8	–	–	1	17	3	–
Апаратура автоматизованого спостереження і/чи контролю	31	19	9	10	17	16	2	9
Комунікації та управління	48	54	10	8	20	17	–	1
Виробнича інформаційна система	14	13	–	1	–	7	–	1
Інтегроване управління та контроль	22	20	21	19	4	6	2	4
Нанотехнології	32	30	12	37	38	80	–	–
Охорона здоров'я	69	107	37	18	196	234	–	–
Інші	94	61	75	43	186	169	13	3

Джерело: [5]

Протягом 2013 року передові технології створювали 176 підприємств. При цьому загальна кількість створених технологій склала 486, у т.ч. 86,4% – нові для України, 13,6% – принципово нові. Із загальної їх кількості 16,0% створювалися за державним контрактом.

Більше третини підприємств, які створювали передові технології, зосереджено у м. Києві, 13,6% – у Харківській, 8,0% – Донецькій, 6,3% – Дніпропетровській, 5,1% – Львівській, 4,0% – Луганській, 3,4% – в Івано-Франківській і Миколаївській областях. У 2013р. кількість підприємств та організацій, що використовували передові технології у своїй діяльності, зменшилась порівняно з 2012р. на 2,9%, і становила 2073.

У 2013р. найбільша кількість підприємств, які використовували передові технології, розташована у Харківській області (22,8% загальної кількості), Донецькій (7,5%), Житомирській (6,5%), Одеській (5,9%), Черкаській (5,3%) і Дніпропетровській (5,4%) областях та м. Києві (7,9%); відповідно, найбільшу кількість передових технологій використано у Харківській (18,9% загальної їх кількості), Дніпропетровській (8,5%), Донецькій (8,3%), Запорізькій (5,0%) областях та у м. Києві (12,1%) [5].

У 2013 р. підприємствами та організаціями України було використано 14038 передових технологій, з яких 41,6% достатньо нові – термін їхнього упровадження у виробничу діяльність підприємств і організацій до 3 років; 39,3% – від 4 до 9 років; кожна п'ята технологія використовується 10 і більше років. Найбільш нові технології відносяться до групи технологій «Автоматизоване транспортування матеріалів і деталей, здійснення автоматизованих вантажно-розвантажувальних операцій» і «Охорона здоров'я», більш застарілі – «Зв'язок та управління». Кількість винаходів у використовуваних технологіях за весь час упровадження становила 1218 одиниць, у т.ч. 149 – у 2013 р. [5].

Для аналізу конкурентоспроможності вітчизняних промислових підприємств на світовому ринку розглянемо дані щодо експорту та імпорту. За даними Держкомстату основу товарної структури українського експорту склали чорні метали та вироби з них –

26,7%, мінеральних продуктів, у тому числі нафти та продуктів її перегонки – 11,8%, тоді як експорт механічного та електричного обладнання склав 11%, транспортних засобів та шляхового обладнання лише 5,3 %. При цьому імпорт механічного та електричного обладнання склав 16,2%, транспортних засобів та шляхового обладнання – 7,7 %. Як бачимо з наведених даних, значну частку експорту України займає сировина, тоді як продукція високотехнологічних галузей в основному імпортується. Це свідчить про досить низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Україна продовжує залишатись «сировинним придатком» країн з розвинутою економікою. Досить низька позиція України у рейтингу глобальної конкурентоспроможності (76 місце) обумовлена, в тому числі і низьким розвитком ринку технологій та інновацій, вкрай складною ситуацією у сфері захисту інтелектуальної власності. Так, за рівнем розвитку технологій Україна займає 85 місце, за рівнем інновацій - 81 місце, рівнем захисту інтелектуальної власності - 129 місце серед 144 країн [6].

Слід звернути увагу також на глобальний інноваційний індекс (ГІІ), який публікує Корнельський університет, школа бізнесу INSEAD і Всесвітня організація інтелектуальної власності. Ці дослідження проводяться з 2007 року та включають найбільш повний комплекс показників інноваційного розвитку. Глобальний індекс інновацій включає 80 показників, що детально описують інноваційний розвиток країн світу. Автори дослідження вважають, що успішність економіки залежить від наявності інноваційного потенціалу та умов його реалізації. Тому всі показники розділені на вхідні і вихідні під-індекси. Показники вхідного під-індексу (Innovation Input) характеризують наявні ресурси та умови проведення інновацій. Показники вихідного під-індексу (Innovation Output) оцінюють ступінь реалізації інноваційного потенціалу. Глобальний індекс інновацій розраховується як середнє арифметичне вихідного та вхідного під-індексів, а індекс ефективності інновацій – як їх співвідношення [4]. У 2014 р. дослідження охоплювало 143 країни. Рейтинг країн світу за оцінками їх інноваційного розвитку очолює Швейцарія, за нею слідує Великобританія, Швеція та Фінляндія. Україна в цьому рейтингу займає 63 місце (див. табл. 4).

Таблиця 4

Глобальний інноваційний індекс та індекс ефективності інновацій 2014 р.

Країна	Глобальний інноваційний індекс	Місце	Країна	Індекс ефективності інновацій	Місце
Швейцарія	64,8	1	Молдова	1,1	1
Великобританія	62,4	2	Китай	1,0	2
Швеція	62,3	3	Мальта	1,0	3
Фінляндія	60,7	4	Індонезія	1,0	4
Нідерланди	60,6	5	В'єтнам	1,0	5
Сполучені штати Америки	60,1	6	Швейцарія	0,9	6
Сінгапур	59,2	7	Венесуела, Болівія	0,9	7
Данія	57,5	8	Нігерія	0,9	8
Люксембург	56,9	9	Люксембург	0,9	9
Гонконг (Китай)	56,8	10	Кот-Д'Івуар	0,9	10
Україна	36,3	63	Україна	0,9	14

Джерело: [7]

При цьому у рейтингу ефективності інновацій, тобто співвідношенні вихідного під-індексу до вхідного (табл. 4) Україна займає 14 позицію після Нідерландів та Ісландії. Перше місце в цьому рейтингу займає Молдова, Швейцарія лише на 6-й позиції. Розглянемо більш детально основні показники, що формують глобальний інноваційний індекс, та їх динаміку за останні роки для України (табл. 5).

Таблиця 5

Динаміка основних складових ГП України 2011-2014 рр.

Показник	2011р.		2012р.		2013р.		2014р.	
	бал	місце	бал	місце	бал	місце	бал	місце
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Інституції	51,0	103	40,0	117	51,4	105	52,9	103
Людський капітал та дослідження	44,30	40	42,2	48	37,9	44	36,6	45
Інфраструктура	21,5	101	27,10	98	26,0	91	27,1	107
Ринковий досвід	39,6	64	38,7	68	44,0	82	45,1	90
Бізнесовий досвід	41,5	45	42,3	51	30,2	79	29,1	87
Вхідний під-індекс (Innovation Input)	39,59	67	38,06	78	37,9	83	38,2	88
Отримані знання і технології	29,9	40	39,2	30	32,0	45	38,2	32
Результати творчої діяльності	31,00	70	29,20	83	35,3	81	30,6	77
Вихідний під-індекс (Innovation Output)	30,42	52	34,20	47	37,7	58	34,4	46
Індекс ефективності інновацій	0,77	40	0,9	14	0,9	31	0,9	14
Глобальний інноваційний індекс	35,01	60	36,10	63	35,8	71	36,3	63

Складено автором. Джерело: [7]

Як видно з таблиці, значення ГП для України протягом останніх років залишається на досить низькому рівні (35 – 36 балів зі 100 можливих), хоча й проглядається незначна позитивна динаміка. Якщо ж аналізувати основні складові ГП, то бачимо, що найбільш слабкими сторонами України є її інституційне середовище (103 місце), зокрема політичне середовище, ефективність уряду, економічне середовище; інфраструктура; розвиток ринку та бізнесу (90 та 87 місце відповідно), а також результати творчої діяльності (77 місце). Серед сильних сторін України слід назвати людський капітал (45 місце) та отримані знання і технології (32 місце). Необхідно також відзначити досить високий рівень індексу ефективності інновацій за весь аналізований період, що вказує на рівновагу між інноваційним потенціалом країни та умовами його реалізації.

Висновки. Наведені статистичні дані вказують на досить низький рівень інноваційної активності промислових підприємств України. Інноваційною діяльністю займалися всього 17 % промислових підприємств, частка інноваційної продукції серед реалізованої промисловими підприємствами, складає всього 3,3 %. Фінансування наукових досліджень та інноваційної діяльності як на рівні держави, так і на рівні підприємства залишається недостатнім.

Міжнародні дослідження інноваційного розвитку свідчать, що Україна, маючи значний потенціал у галузі нових технологій, проектно-конструкторських розробок зі світовим рівнем конкурентоспроможності, а, найважливіше, людський капітал, використовує його недостатньо. Це пов'язано головним чином з недоліками системи державного регулювання, нормативно-правової бази, низьким рівнем розвитку бізнес-середовища та ринку технологій.

Зважаючи на тенденції розвитку світової економіки та останні події на світовій політичній арені та в Україні зокрема, як ніколи актуально постає питання реформування

системи державного управління з метою створення умов для розробки та впровадження нових технологій та інноваційних продуктів. Крім того не менш важливим є ефективне управління створенням та використанням інтелектуальних ресурсів на рівні самих підприємств з метою забезпечення їх інноваційного розвитку.

Список використаної літератури

1. Багриновский К. А. Основные направления совершенствования инфраструктуры инновационной деятельности / К. А. Багриновский // Экономика и математические методы. – 2007. - №4. – С. 63 – 71.
 2. Бубенко П. Т. Інституційна динаміка просторової організації економічного розвитку: [монографія] / П. Т. Бубенко. – Харків : ХНАМГ, 2008. – 295 с.
 3. Геєць В. М. Інноваційні перспективи України / В.М. Геєць, В. П. Семиноженко. – Х. : Константа, 2006. – 272 с.
 4. Князевич А. Глобальний інноваційний індекс - оцінка інноваційного потенціалу України / А. Князевич // Вісник ТНЕУ. - №2. – 2013. – С. 142 – 148.
 5. Електронний інформаційний бюлетень Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Заголовок з екрану.
 6. The Global Competitiveness Report 2014-2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2014-2015>. - Заголовок з екрану.
 7. The Global Innovation Index 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalinnovationindex.org>. - Заголовок з екрану.
- Стаття надійшла до редакції 12.10. 2014.

T. Gusakovska

INNOVATIVE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN INDUSTRIAL ENTERPRISES: PROBLEMS AND PROSPECTS

Innovative development of Ukrainian industrial enterprises is analyzed on the basis of statistical data. Statistical data point to the sufficiently low innovative activity of industrial enterprises in this country. Only 17 % of industrial enterprises were engaged in innovative activity, the portion of innovative production in all production that was negotiated by industrial enterprises amounts to just 3,3 %. The financing of scientific and technical actions were realized mainly at the expense of customers, including domestic and foreign. Researchers are being financed by the state budget just within 0,3–0,4 % of GDP. At the same time considerable decrease in financing of innovative activity by the state and the enterprises could be observed from 2012. Increasing of foreign investments in the realization of innovative projects by Ukrainian enterprises should be mentioned as a positive aspect. Raw materials are a large part of Ukrainian export, while production of high-technology industries is mainly being imported. These facts demonstrate a low level of competitiveness of Ukrainian economy. Ukraine still is just a source of raw materials for countries with advanced economies. Quite low position of our country in the ranking of global competitiveness (76th position) is caused among other factors by low-level development of the market of technologies and innovations, by extremely complicated situation with protection of intellectual property. The global innovation index for Ukraine remains at a rather low level last years (35–36 score while the maximum is 100); though a slight positive dynamics can be observed. Institutional environment, infrastructure, development of the market and business are the weakest sides of Ukraine. Human capital, knowledge and technologies those are obtained should be mentioned as strong sides. It follows to mark sufficiently high innovation effectiveness index for the all period that was analyzed, that indicates equilibrium between the innovative potential of the country and the conditions of its realization. The analysis that was made showed, that Ukraine has great potentialities in the field of modern technologies, engineering developments those are competitive on a world scale and manpower potentialities that is the most important, but uses it insufficiently. It caused mainly by defects of

the system of state regulation, the system of legal rules, by the low level development of business environment and technology market. Considering the tendencies of the world economics and the latest developments on the world political scene, particularly in Ukraine, the problem concerning reform of the system of state regulation with the purpose to create conditions for development and introducing of modern technologies and innovative products is urgent as never before. Besides, effective management of the creating and use of intellectual resources in the enterprises is also important for ensuring their innovative development.

Key words: *innovative development; innovative activity; industrial enterprises; competitiveness.*

УДК 339.137.2

О. В. Мороз, С. С. Воловодюк

ЯКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Досліджено еволюційний процес видозміни теорії економічної та конкурентної рівноваги із врахуванням впливу історичних особливостей економічних систем. Таким чином, аргументовано необхідність застосування плановірності як принципово нової якісної характеристики у формуванні конкурентної рівноваги із врахуванням інверсійного характеру перехідного економічного періоду.

Здійснено аналізування впливу економічної глобалізації на середній та малий бізнес національного рівня. Висвітлено актуальність застосування категорії плановірної конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів середнього та малого бізнесу за умов переходу безособового масового споживацького попиту до попиту локального та селективного характеру. Побудовано блок-схему процесу формування плановірної конкурентоспроможності виробника, базовою основою якої є формула нового комерційного успіху.

Ключові слова: *конкуренція, глобалізація, плановірність, економічна рівновага, конкурентоспроможність.*

Вступ. В умовах ринкової економіки господарюючі суб'єкти функціонують в умовах гострої конкуренції, що обумовлює досягнення переваг як результату постійних і ефективних зусиль організації. Реалізація цієї цілі залежить перш за все від конкурентоспроможності підприємства.

Конкурентоспроможність являється багатовимірною категорією, що визначається багатоаспектністю самого явища конкуренції. Дослідженню проблем конкурентоспроможності присвятили свої праці українські та зарубіжні науковці, серед яких особливий внесок належить В.Базилевичу, Я. Базиліюку, Л.Балабановій, І.Брітченку, Є.Бойку, В.Василенку, З.Варналію, В.Гейцю, В.Горбатову, В.Гризі, Л.Довгань, М.Долішному, Ю.Іванову, М.Пітюличу, Н.Тарнавській, Л.Чернюк, Р.Фатхутдінову, Ф.Котлеру, М.Портеру, Дж.Саксу, А.Стрікленду, А.Томпсону, К.Прахаладу, Г.Хемелу та ін.[1-6]. Водночас слід зазначити, що опис категорії «конкурентоспроможність» в період інтернаціоналізації та глобалізації економіки, а також методи її діагностики та аналізу потребують додаткового уточнення.

Мета дослідження: здійснити опис впливу факторуплановірності на внутрішньофірмову конкурентну рівновагу та набуття конкурентоспроможності у діяльності суб'єктів господарювання країн з перехідною економічною системою за умов глобалізації економіки.